

KERTÉSZ IVÁN ÍRÁSAIBÓL

(3/2.)

Kertész Iván (1930-2014) zenei író

I.

EGY ÉNEKES-KARRIER TÖRTÉNETE

Rádióműsor

A Magyar Rádió különböző műsorokban és különböző címeken sok nagy énekes karrierjét ismertette. Ezekben csak sikerekről, elismerésekről, dicsőségről volt szó, ezért féltő, hogy a kedves hallgatóban egy hamis, egyoldalú kép alakult ki az énekes-művészet valódi mibenlétéről. Hibákat jóvá tenni kívánva ezennel közzétesszük Anna Maria Bruttavoce operaénekesi pályafutásának igaz történetét.

A kis Anna Maria 1887-ben született az észak-olaszországi Dissonanzában. A családot szoros szálak fűzték a muzsikához, ugyanis a hagyomány szerint a jeles família eredetét Caffarellire, a híres XVIII.

Caffarelli, eredeti neve Gaetano Majorano (1710 – 1783) olasz kasztrált operaénekes

századi kasztrált énekesre vezetheti vissza. Természetes hát, hogy a gyermek atyja, Ferdinando Bruttavoce cserzővarga és a helyi tűzoltózenekar pártoló bombardonosa csakis énekesnőt akart nevelni a lányából. Sok fáradságos munkával összecszerzett szerény vagyonkáját leányának karrierjére szándékozott fordítani. Már kicsi korában elvitte a dissonanzai kántorhoz, Signor Gridantéhoz. A derék kántor észrevette, hogy a lányka teljesen fafülű, de – mivel a lelkes apát nem akarta elkéséríteni, és jól jött neki a csinos összeget kitevő tandíj – vállalkozott zenei oktatására. Múltak az évek. Anna Maria Milánóba került.

Szigorú atyja elvitte őt a híres énektanárhoz, Maestro Malorecchióhoz, aki, amikor meghallotta a bakfís nagy, de penetránsan csúnya hangját, elborzadt, de végül – sok pénzért – mégis tanítványai közé fogadta. Fáradozásainak meg is lett az eredménye. Anna Maria Bruttavoce 1907-ben mutatkozott be a Milánói Scalában – egy idős bankárnak, bizonyos Pancio d’Oro lovagnak, aki magára vállalta a csinos fiatal lány patronálását. Mielőtt művészi pályája megindult volna, megismerkedett egy könyvelővel. Sokat beszélgetett vele, és elbűvölte a számoló hivatalnokok, a könyökvédők, a főkönyvek világa. Villámként hasított bele a felismerés, pályát tévesztett, mert csak egy hivatás létezik számára – és ez a könyvelői. Megszállottként futott atyjához, könyörögve kérte, hadd lehessen könyvelő! De az öreg Ferdinando hajthatatlan maradt.

Nehéz idők következtek Anna Mariára. 1908-ban debütált Gounod Faustjának Siebel szerepében az Impertinenzai Teatro Vicinale színpadán. Másnap az Impertinenzai Hírharang című lap kritikusa azt írta, hogy a Margitnak szánt

virágok bizonyára nem Mefisztó átkától, hanem Signorina Bruttavoce hangjától hervadtak el. A szerződést felbontották, Anna Maria átkerült egy másik stagionéhoz, mely Porcamiseriában készült előadni Az álarcosbált. Hősnőnkre Oszkár szerepét osztották. Délelőtt, délután folytak a próbák, de éjjel kis szállodai szobájában Anna Maria elmerült egy újonnan beszerzett könyvelési tankönyv tanulmányozásába. Szomjas elméje termékenyítő esőként szivta magába a kettős könyvvitel, a tábla-könyvelés és kontírozás számára oly izgató rejtelmeket. Az álarcosbál előadáson pedig a megbetegedett Ulrica helyett beugró énekesnő, amikor először meghallotta Bruttavoce hangját, ijedtében beleesett a jósoló-kondérba, beverte a fejét és elájult. Le kellett engedni a függőnyt, elmaradt az előadás. Egy hónapra rá hősnőnk titokban sikeres képesített könyvelői vizsgát tett, ám kérlelhetetlen atyja követelésére folytatnia kellett az énekesi pályát.

A következő fellépése a szicíliai Infamiában zajlott le. Az ottani színház, a Teatro Lombroso egyik Rigoletto előadásán, ahol az apródot énekelte, rossz belépésével és hamisságával annyira megzavarta a címszerepet alakító baritonistát, hogy az teljesen elrontotta második felvonásbeli nagyjelenetét, és dühében már arra gondolt, hogy a szöveggel megváltoztatva Sparafucilival nem a herceget gyilkoltatja meg, hanem őt. A zenei kudarcok hősnőnk újabb könyvelési sikerekre ösztönözték, fél év múlva elérte a mérlegképes könyvelői fokozatot. De szíve vágya még mindig nem teljesülhetett, folytatódott a vesszőfutás. Cretinonéban a Carmen Frasquitáját énekelte. A hatásra jellemző, hogy előadás után kifogták kocsijából a lovat – de azért, hogy őt fogják be helyette. Ezután lett Anna Maria okleveles könyvvizsgáló, és több nagy cég jobbnál jobb állásokat ajánlott fel neki, de hiába. Az előkelő Monte Draga következett, itt a Don Carlosban a Mennyei hangot énekelte. Másnap egyik kritikus azt írta, hogy ami a magasságot illeti, Mennyei hangot még sohasem hallott ilyen alacsonyan énekelni. Egy hónapra rá viszont elnyerte a legmagasabb könyvelői képesítést, a könyvszakértőt. Brutalitában a Teatro Al Capone egyik előadásán búcsúzott a színpadtól a Szöktetés a szerájból Szelim basa szerepében. Így volt, nem tévedés, az igazgató az ő kedvéért alakította át a kizárólag prózát mondó Szelim basát nadrágszereppé, csak hogy Anna Maria ne énekeljen. De még a prózai szerepet is unmuikálisan adta elő. Itt érte atyja fejét az a döntő impulzus egy, a lányának szánt záptojás képében, mely az Anna Maria pályaválasztására vonatkozó szándékainak gyökeres megváltoztatására készítette.

Anna Maria Bruttavoce végre visszavonulhatott a művészi pályáról. Ekkor huszonöt éves volt. Azonnal főkönyvelői állást kapott egy nagy torinói cégnél. Fényesen haladt előre karrierje – de jaj, a múltat nem lehet meg nem történné tenni! Az éneklésben megszokta a hamisságot, ezért meghamisította a főkönyvet, a bizonylatokat és a belégeket is. A börtönben énekelt a rendezvényeken ezért – lázadással fenyegetőző rabtársai követelésére – büntetésének nagy részét elengedték, és szabadon bocsátották. Anna Maria Bruttavoce további élete folyása már a kriminálhistoria lapjaira tartozik. Az énekeskarrieres krónikása tehát nyugodtan leveheti róla a szemét, sőt – szerencsére – a fülét is.

(1970)

II.

OPERAKRITIKA FORDÍTÁS MAGYARRÓL MAGYARRA

[Kertész Iván: Operakritika-fordítás magyarról magyarra \(3:13\)](#)

Közreműködik: Kertész Iván és Takács Marika

A kritikusok bírálatában vannak bizonyos kifejezések, amelyek mögött más mondanivaló rejlik, mint amit a szavak jelentenek. Íme néhány példa:

- Éneklésében a forte dominál – Állandóan ordít
- Robusztus egyéniségű énekesnő – Tehén
- Egyéni elképzelései vannak a – Melynek láttán a szerző gutaütést

szerepről	kap
Derekasan helytállt	– Pedig már mindenki kiutálta a színpadról
A művésznő rendkívül lírai egyéniség	– Kiteszi a szívet a deszkákra, ahelyett, hogy énekelne
Az énekesnő igen dekoratív jelenség a színpadon	– De amúgy különben se hangja nincs, se énekelni nem tud
Játéka inkább statikus	– Úgy áll a rivalda előtt, mint egy konyhakredenc
Több figyelmet kell fordítania a tiszta intonációra	– Rettentő hamisan énekel
Igen bensőségesen énekelt	– A közönség nem is hallott belőle semmit.
A rendező koncepciója még nem teljesen kialakult	– Nem érti a darabot
A tenorista tehetsége maximumát nyújtotta	– És ez milyen kevés!
A koloratúrszoprán izgalmas alakítást nyújtott	– Izgultunk, hogy kijönnek-e a magas hangjai
A XIX. századi operát korhű kosztümökben játszották	– Amelyeket egy handlétől vásároltak
Az énekesnő sokat fejlődött	– Különösen derék- és mellbőségben.
A baritonista intellektuális alakítást nyújtott	– Kár, hogy épp Tiborcot énekelte.

A zenekar végig fényesen,
erőteljesen szólt	– Igaz, hogy ronda és hangos volt a zenekar hangzása, de legalább nem lehetett hallani az énekeseket
A díszlettervező avantgarde
színpadképet tervezett	– Nem értem, hogy kerül az a lila, zöldpöttyös elektrokardiográf a trónterem közepére?
Kiegyensúlyozott művészi
teljesítményt nyújtott	– Unalmas volt
Zeneileg még bizonyos
pallérozásra szorul	– Mindenekelőtt meg kellene tanulnia kottát olvasni
Temperamentumosan játszik	– Ripacs
Az énekesnő személyében
Carmen rangos
megszemélyesítőre lelt	– Olyan volt, mint egy zupás őrmester
A fiatal énekesnő nagy ígéret	– Már odaígérte magát a rendezőnek és a karmesternek
Forró hangulatú színházi este volt	– A színházban nincs légkondicionálás
- (1972)

III.

MIÉRT ROSSZAK A ZENEKRITIKÁK

Menkó László karikatúrája **Arcanum**
ADATBÁZIS KFT.

Titkot árulok el, kedves Olvasó! Tetszik tudni, miért rosszak a zenekritikák, szóljanak bár hangversenyről, operaelőadásról vagy lemezekről? Miért nem bátrak, miért nem mernek állást foglalni, miért jellegtelenek, sótalanok meg minden? Hát majd én megmondom! Mert két ellentétes szellem küzd bennük, miként Ormuzd és Arimán. Egyik sem tudja legyőzni a másikat, egyik sem tud túlsúlyba kerülni, csak semlegesítik egymást, mint pozitív pólus a negatívot, avagy sav a lúgot. Hogy hogy is történik ez?

Ormuzd és Arimán

A kritikus elmegy az operába, hangversenyre, felteszi a tányérra a lemezt. Megnézi, meghallgatja. – Nem tetszik neki. – Miért is tetszenék? – Hiszen azért fizetik, hogy ne tessék neki. – Azért lett kritikus, mert rossz ember. – Áldott rossz. – Gonosz, gúnyos nyelve van neki, és epébe mártott tolla. – Már feni. – Igen ám, de: Jön a művész – Dirigál, énekel, zongorázik. – Rosszul. – De neki

tetszik. – Nagyon. – El van ragadtatva magától. – Fenemód. – Jó kritikát vár. – Mennybemenesztést, Halleluját, Nívódíjat, Hozsannát – Íme Ormuzd és Arimán.

A kritikus gondolkozik: „De ellátnám a baját nekije. Azonban a művész esetleg: 1) megbántódik, 2) vérig sértődik, 3) pofozkodik, 4) panaszt tesz a minisztériumban, 5) agyonüt. – Tehát jót kell írni róla. – Azt meg a gyomrom nem bírná. Akkor tehát jöjjön a kompromisszum.”

Ez okból veszi egyrészt a saját, lesújtó véleményét, összeolvasztja azzal, amit másrészt a művész szeretne magáról hallani, így jön létre azután az a színtelen, szagtalan konglomerátum, amit röviden zenekritikának neveznek. A most következőkben a Kedves Olvasó is tanúja lehet, miből lesz a zenei cserebogár. E célból három oszlopban figyelheti meg – in statu nascendi – a kritika létrejöttének rejtett forrásait. Az első oszlop tartalmazza a megjelent kritikát, a második, amit a művész szeretne olvasni magáról, az utolsó pedig a kritikus igazi, őszinte bírálatát. Íme:

Tenor Teofil ária- és dalestje

Tenor Teofil ária- és dalestjét hallgatva, hogy maradhat a kritikus objektív, amikor ilyen rokonszenves művész adja elő műsorát.

A hangja a magas fekvésben némileg fátyolosnak tűnik, de a középső regiszterben viszont szépen cseng. A dinamikai utasításokat nem mindig veszi figyelembe, ám a

Tenor Teofil ária- és dalestjét hallgatva, hogy maradhat a kritikus objektív, amikor ilyen istenáldotta zseni részelteti művészetében! A magas fekvésben úgy cseng a hangja, mint a fátyolfelhőkől kitörő nap, a középregisztere meg kész csoda! Egy nagy, fékezhetetlen lélek zeng a fortéiból dörgően zúgó orgonahangon.

Tenor Teofil ária- és dalestjét hallgatva, hogy maradhat a kritikus objektív, amikor ilyen tehetségtelen tulok kontárkodik bele a művészetbe! Ez az istenátka a magas fekvésben gixerre halmoz, a középfekvésben meg ordít, de tenor létére minek? Általában mindent végigüvölt, pedig ronda egy penetráns hangja van a jámbornak!

fortéi valóban fénylőek. Szolidan megalapozott énektechnikája lehetővé teszi számára, hogy amire vállalkozik, azt többé-kevésbé meg tudja oldani. A frazeálása még némi pallérozásra szorul. Ezen a koncerten is az általánosan megszokott műsorösszeállítást hallottuk. Úgy éreztük, mintha az olasz áriák közelebb állnának temperamentumos egyéniségéhez, mint a német dalok. A Schubert-művek érzelmi világába való beilleszkedése itt-ott még némileg vitatható eredményre vezet. A tökéletes produkció érdekében a jeles művésznak a jövőben kicsit több figyelmet kell fordítania a teljesen tiszta intonációra. A Schubert-dalok egyikének, másikának igen szép,

Csodálatos, halálbiztos énektechnikája gyermekjátékká teszi számára a legnagyobb nehézségeket is, így mindent óriási fölényrel győz. A frazeálása kimondhatatlanul szép. Hangversenyének műsorát bámulatos ízléssel állította össze. Úgy élveztük előadásában az olasz áriákat, hogy csak a még gyönyörűbben tolmácsolt német dalok tudták elfeledtetni. Ha ilyen gazdag lelkipilágú művész lehel beléjük életet, a Schubert dalok szépsége szinte újjászületik. A művész egy hangot két rezgéssel feljebb énekelt, hogy ezzel, mint a régi dámák a szépségtapasszal, kiemelje produkciója egészének tökéletességét. Rendkívül érthető szövegkiejtése azt

Énektechnikája viszont nincs, egy sima, kitartott hang már megoldhatatlan problémát okoz nekije, majd megfullad szegénykém! Frázisokat csak mondani tud, énekelni nem. A hangversenyének műsorát mintha vasvillával hánnya volna össze. Az olasz áriák és a német dalok épp olyan közel állnak erőszakos egyéniségéhez, mint Makó Jeruzsálemhez. Úgy beletáplálta az egész nagy érzelmességtől csöpögő lelkét a szerencsétlen Schubert dalokba, hogy attól koldultak! Néha olyan hamisan kornyikált, hogy azt kívántam neki, bár a gázsiját is olyan hamis pénzben fizetnék ki, mint ahogyan énekel. A szövegéből egy szót sem lehetett

költői a szövege – ez néha kiderült a jeles tenorista énekléséből is. A zene közben használt gesztusai kifejezőek, de némileg eltúlzottak. A tartalmas műsor végén a tehetséges énekes a közönség tapsát ráadással köszönte meg, bizonyítva ezzel, hogy a koncert végére is maradtak tartalékai.

példázza a többi kollégája számára, mit is jelent a jól kidolgozott, nemes artikuláció. A dalok mondanivalóját néhány artisztikus gesztussal támasztotta alá. A közönség szünni nem akaró ovációjának hatására a művész – fáradtságát legyűrve – végül vállalkozott egy ráadásra, fényes bizonyosságát adva önfeláldozásának.

érteni, bár akkorára tátotta a száját, hogy kiderült, legfőbb ideje, hogy meglátogassa a fogorvost. Mindehhez még gesztikulált is, mint egy elszabadult cséphadaró. A gyér taps tovább csiholta ennek az akarnoknak a kielégíthetetlen ambícióját. Még ráadást is adott. Alig lehetett levakarni a hangversenydobogóról.

(1972)

IV.

NEVETŐ ZENEI LEXIKON

Ez nem macskazene, ez macskakacagás (est.hu)

A komolyzene közkedveltségét erősen gátolja az a körülmény, hogy a közönség széles tömegei nem értik a zenei könyvek, folyóiratok, kritikák nyelvét, a speciális szakkifejezéseket. Tímár György szellemes szóelemzései bátorítottak fel arra, hogy én is könnyedebb formában magyarázzam meg Önöknek a muzsika terminus technicusait.

Ária: Tiszta indogermán zenei forma, mely hitelt érdemlő kottákkal igazolni tudja, hogy felmenői között egy recitativo sem található.

Bagatell: Szóra sem érdemes. Csak zenére.

Balalajka: Korszerű szovjet pengetős hangszer. Régen, a cári időkben az elmaradott jobbalajkát használták. Ezen 352 százalékkal kevesebbet lehetett pengetni.

Fagott: Neve után azt hinnénk, hogy fából faragott isten, pedig nem az, hanem fából faragott hangszer. Mély változata: kontrafagott, hamis változata: melléfagott.

Folia: Zenei csomagolóanyag. Például Corelli ebbe pakolta híres hegedűdarabját.

Forte: Érdekes módon a zenében a magyar film és fotópapír nevét használják annak a kifejezésére, hogy erősen, hangosan. A további fokozás: még erősebben ORWO, a leghangosabban: Agfa.

Karmester: Olyan mester, amelyik karokkal foglalkozik. Énekkarral és zenekarral – ezeket dirigálja, és a saját karjával, ezzel pedig hadonászik. A sok kar között gyakran nem lehet tudni, hogy mit akar.

Konzervatórium: Konzervgyár, melyben muzsikusokat dolgoznak fel és tartósítanak. Az itt gyártott zenész több évtizedig is eláll. Termékeik közül kaphatók édes, savanyú és ízetlen muzsikusok. Nem mellékelnek konzervnyitót a formabontó zenészekhez, ezek maguk bontják ki a dobozukat.

Kórus: Kórus elváltozás, melynek hatására fájdalomukban többen üvölteni kezdenek. Az angol kórusokat görbe végtagjaikról lehet megismerni.

Könnyű melódiák: Sovány ipari tanuló. Ezért tud könnyen fülbemászni.

Kulcsok: A nyitányhoz legalább két kulcs kell, úgymint egy violinkulcs és egy basszuskulcs. Azok a zeneszerzők, akik ellopják a kollégáik dallamait, azok álkulcsot használnak.

Lakmé: Vegyi papír a koloratúr-énekesnők kritika-érzékenységének megállapítására. A Lakmé-papír – és az énekesnő – a maró bírálat hatására megkékül.

Misterioso: Urasan.

Muzsika: Zenélő orosz parasztasszony. Kamaramuzsika: ugyanaz spájzban.

Opera: Az operáció kollektív formája, csak itt nem étterrel altatnak, hanem zenével, és nem késsel vágnak fel, hanem ruhával és ékszerrel.

Orgona: Templomi virág. Nem öntözni kell, hanem fűjteni. Szerencsére sosem hervad el. Póruul is járnának a hívők, ha egyszer csak elkezdené hullatni a sípjait.

Összhangzattan: Hangnemi felvilágosítás az ifjúság számára.

Ötfokúság: Erőteljes, egészséges népi irányzat a zenében, olyan, mint az egészségtanban a harminckét-fogúság.

Sextett: Csoportos szexuális zenei aktus, melyben hatan vesznek részt. A homofón sextettben valamennyien azonos neműek.

Szimfónia: emlékeztet a hasonnemű cigarettára azzal a különbséggel, hogy lényegesen hosszabb, viszont sokkal kevésbé bűdös, mint dohányipari névrokona. Ezenkívül nem szívják, hanem fűjják. Ja, és vonják.

Tuba: Különös hangszer. Egyes számban fűjják, és mély hangok jönnek ki belőle. Többes számban pedig szippantják és tüsszentenek tőle. Lásd: Tubák.

Walkür: Új szolgáltatás. A walkür abban különbözik a manikűrtől és a pedikűrtől, hogy nem csupán kéz- vagy lábkörmöket vágnak le, hanem egész szereplőket.

(1974)

***Kertész Iván** (Budapest, 1930. április 1. – Budapest, 2014. június 23.) zenei szerkesztő, zenekritikus, 1949-96-ig a Bartók Rádió munkatársa. Tanulmányait a Zeneakadémián Vásárhelyi Zoltán és Gát József vezetésével végezte a karvezetés tanszakon. 1950-től 1958-ig a Magyar Rádió Énekkarának alapító tagja volt, 1958 óta a rádió opera- szerkesztője, 1986 óta rovatvezető. Zenekritikái a Muzsikában, a Magyar Nemzetben, a Magyar Hírlapban és a londoni Opera c. folyóiratokban jelentek meg. A magyar operajátszás csillagai c. hanglemezsorozat szerkesztője. Legismertebb könyvei: A Magyar Állami Operaház (1975); Beszéljünk az operáról (1978); Aidától Zerlináig, átdolgozott kiadásban, Operalexikon címmel, 1995-2007-ig öt kiadást ért meg, 216 este az operában című válogatott kritika-kötete 2006-ban jelent meg. Operakalauza kétszáz zeneszerző több mint félezer operáját ismerteti. Kertész Ivan nemcsak a zenekritikusok opera iránt teljességgel elkötelezett szűk klubjának tagja volt, de azon kevesek közé is tartozott, akik képesek voltak érző és konstruktív recenziót is írni. Emellett operaritkaságokat szemlélő könyve máig gyakori olvasmánya a műfaj rajongóinak